

NOUREDDIN SRAÏEB

**LE COLLÈGE SADIKI DE TUNIS 1875–1956.
ENSEIGNEMENT ET NATIONALISME**

*(A tuniszi Szadiki Kollégium 1875–1956.
Oktatás és nacionalizmus)*

Paris, CNRS Editions, 1995. 346 p.

A szerző az Aix en Provence-i székhelyű IREMAM (Institut de Recherches et d'Etudes de la Méditerranée Arabe et Musulmane) munkatársa és a város egyetemének oktatója. Az IREMAM nem csupán Franciaország, de Európa egyik legismertebb, legnagyobb tekintélyű intézménye, ahol interdiszciplináris megközelítésben kutadják az arab-muzulmán mediterrán térség történetét, társadalmának problémáit.

Noureddin Straïeb Tunézia modernizálásában, a nemzeti tudat és mozgalom kialakításában jelentős szerepet játszó – s ma is funkcionáló – Szadiki Kollégium történetét mutatja be a megalakulásától az ország függetlenné válásáig.

Az Oszmán Birodalmon belül meglehetősen széles autonómiával rendelkező Tunézia uralkodóját Algír 1830-ban történt elfoglalása döbbsenti rá az Európához viszonyított komoly lemaradásra, s ösztönzi a társadalom modernizálására. Ez előbb – Mohamed Ali Egyiptomját követve – a hadsereget érinti. Az ország korszerűsítése az Isztambulból kiinduló Tanzimat (1839-től meginduló közjogi reform) hatására, majd az európai hatalmak (Franciaország, Anglia) alatt a század második felére állt össze koherens koncepcióvá. Ennek kidolgozásában – s megvalósításának elindításában – kiemelkedően nagy szerepe volt Khaireddin miniszterelnöknek (1873–1878), a korabeli arab világ egyik legnagyobb formátumú politikusának. 1875-ben ő hozta létre az alapító Szadok bejről elnevezett Szadiki Kollégiumot egy kiürített török kaszárnya épületében.

Az új iskola tantervében a hagyományos diszciplínák – arab nyelv és irodalom, Korán tanulmányozása – mellett kiemelkedő helyet kapott az idegen nyelvek és a „világi” tudományok tanítása. A 150 diák intenzíven tanulta a török, francia és olasz nyelvet, a harmadik szekcióban pedig algebrát, fizikát, kémiát és földrajzot. A tanárok kiválasztásánál nem csupán a felkészültség számított, hanem a pedagógiai készség is. Előírták számukra, hogy jó viszonyt tartsanak fenn a diákokkal, kérdéseikre pedig válaszoljanak. Ezt az előírást forradalmian újnak minősíthetjük, hiszen az arab országokban a diák csak mint passzív befogadó létezett.

A Szadiki Kollégiumot az alapítást követő évtizedben két erős hatás éri. 1878-ban lemond az eddig gyámkodó Khaireddin miniszterelnök, utódja pedig elhanyagolja az intézményt. A másik hatás az egész országot érinti: 1881-ben Tunézia francia protektorátus lesz, s a protektori hatalom átszervezi az egész iskolarendszert. A koncepció lényegét a következőkben lehetne összefoglalni: a francia nyelv oktatása révén a tunéziaiak áveszik a francia értékrendet, gondolkodást, eszméket, s így könnyebben lehet őket kormányozni. Az oktatási reformnak volt egy nagyon praktikus célja is: a francia és az arab nyelvet egyaránt ismerő funkcionáriusokat képezni a gyarmati közigazgatás számára. Ennek megfelelően alakították át a Szadiki Kollégium tanrendjét is, megsértve autonómiáját, amely pénzügyi téren is csorbát szenvedett.

A Szadiki Kollégium ún. *habusz* birtok volt, saját földdel és olajfaültetvényel, amelynek jövedelme biztosította az oktatás ingyenességét. A protektorátus új oktatási koncepciója szerint azonban a Szadikinak is hozzá kellett járulni az arab oktatás állami finanszírozásához. A kivetett 50 ezer frank hozzájárulás az intézmény költségvetésének 14%-át tette ki, s ez megrendítette a korábbi anyagi biztonságot.

A szerző – több mint ezer eseten – megvizsgálta a diákok társadalmi, földrajzi származását, s azt, hogy tanulmányaik végeztével hol helyezkedtek el. A Szadikiba beíratott gyerekek többsége a főváros s közvetlen környékéről, illetve a Sahel-övezetből (Délről) származott. Társadalmilag földműves-kézműves-kereskedő rétegből származtak, illetve a kezdeti időszakban *ulemák* gyerekei. A szerző gyakorlatilag a társadalom írástudóit tekinti *ulemák*nak, az egyetemi tanártól a középhivatalnokon keresztül a falusi jegyzőig. Gyerekeik ún. *neoulemák*, azaz újra csak *ulemák* lettek, s ezzel hozzájárultak a régi társadalmi rendszer konzerválásához. A protektorátusi rendszer teremtette új helyzetben a hagyományos funkcionáriusok lesüllyedtek, míg a kézműves-kereskedő réteg polgárosult. A protektorátus ideje alatt ez a felemelkedő réteg adta a Szadiki-diókok többségét. Ők viszont már nem lettek se *neoulemák*, se kézműves-kereskedők, az állami adminisztrációban vagy a magánszférában vállaltak tisztséget, a közigazgatás funkcionáriusai lettek, megfelelően a franciák oktatáspolitikájának. Mivel Tunéziában nem volt korszerű szellemű felsőoktatási intézmény, tanulmányaikat Párizsban folytatták. Többségük bölcsész vagy jogász lesz, s visszatérve magasabb állami tisztséget vállalnak vagy szabadfoglalkozásúak lesznek. Ők alkotják az európai műveltségű, új szellemi elitet. A francia republikánus eszméktől átitatva térnek vissza, és felteszik a kérdést: a szabadság, az egyenlőség, az önkormányzat joga őket miért nem illeli meg? Ők lesznek az új Tunézia jelképei, a diákok bálványai. Az iskolát az ifjúság politikai felvilágosításának helyszínévé teszik.

A Szadiki diákjai az 1930-as években aktívan vesznek részt az ország forrongó politikai életében. Ott találjuk őket – pl. Habib Burgibát, a független ország első elnökét – 1934-ben a nemzeti függetlenségért mind radikálisabb módszerekkel küzdő Neo Desztur Párt alapítói között, a párt vezető testületeiben a protektorátus idején a szadikisták vannak többségben. A függetlenség elnyerése (1956) után pedig a minisztertanácsban, mintegy biztosítva az intézmény szellemiségének meghatározó voltát az országépítésben, s egyben bizonyítva a khaireddini reformok eredményességét.

A nemzeti mozgalmat, éppúgy mint az új államot, nem a befelé fordulás, a tradíciók (arab-islamizmus) abszolutizálása jellemezte – s jellemzi –, hanem a nyitottság, alkalmazkodás a szüntelen változó világhoz. A könyv is magán viseli ezt a szellemiséget! (Ehhez minden bizonnyal hozzájárult az is, hogy a szerző – bár ezt szerényen elhallgatja – maga is az iskola hallgatója volt.)

A Szadiki Kollégium történetének bemutatása, a tunéziai nemzeti történelem egy fontos összetevőjének megismerésén túl a protektori hatalom oktatáspolitikájának történetéhez is értékes adalékot nyújt. A történet arra is példa lehet, hogy a nagyon különböző civilizációk konfliktusoktól egyáltalán nem mentes kapcsolatban nem okvetlenül a kölcsönös rombolásra determinálja őket.

Lőkös István